

ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้านและชุมชน

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๑๖ อำเภอ ๒๐๔ ตำบล ๑๔๔๕ หมู่บ้าน เป็นเขตเทศบาล ๓ แห่ง เขตสุขาภิบาล ๒ แห่ง^{๒๔}

หมู่บ้านที่ตกเป็นตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอบางปะหัน ๒ หมู่บ้าน และเขตอำเภอนครหลวง ๑ หมู่บ้าน ซึ่งทั้ง ๓ หมู่บ้านตัวอย่างดังกล่าว มีลักษณะทั่วไปที่สามารถแสดงให้เห็นถึงชีวิตและกิจกรรมชาวชนบทภาคกลางได้^{๒๕}

อำเภอบางปะหันแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๑๗ ตำบลดังนี้^{๒๖}

๑. ตำบลบางปะหัน	๑๐. ตำบลบางเพลิง
๒. ตำบลขยาย	๑๑. ตำบลบ้านชลอ
๓. ตำบลขวัญเมือง	๑๒. ตำบลบ้านมา
๔. ตำบลทานิม	๑๓. ตำบลบ้านลี
๕. ตำบลตาลเอน	๑๔. ตำบลพุดเลา
๖. ตำบลหันน้ำ	๑๕. ตำบลโพธิ์สามต้น
๗. ตำบลทางกลาง	๑๖. ตำบลเสาชอง
๘. ตำบลบางเค็ม	๑๗. ตำบลหันสัง
๙. ตำบลบางนางร้า	

^{๒๔}สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ประมวลข้อมูลเกี่ยวกับชื่อและเขตการปกครองของประเทศไทย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, พ.ศ. ๒๕๑๕. หน้า ก.

^{๒๕}Jacques Amyot, Village Ayutthaya. (Bangkok: Social Science Research Institute, Chulalongkorn University, 1974) Pre - publication. p.1

^{๒๖}สำนักงานสถิติแห่งชาติ, เรื่องเกม, หน้า ๔๒ - ๔๘.

หมู่บ้านที่ตกเป็นตัวอย่างในการศึกษาสำหรับเขตอำเภอนี้ ได้แก่หมู่บ้านในตำบล
ทับน้ำ และหมู่บ้านในตำบลขยาย

อำเภอนครหลวงแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๑๒ ตำบล^{๒๗} คือ

๑. ตำบลนครหลวง	๗. ตำบลบ้านจุง
๒. ตำบลคลองสะแก	๘. ตำบลปากจั่น
๓. ตำบลท่าช้าง	๙. ตำบลพระนอน
๔. ตำบลบ่อโพรง	๑๐. ตำบลแมลา
๕. ตำบลพระกรุ	๑๑. ตำบลสามโคก
๖. ตำบลบางระกำ	๑๒. ตำบลหนองบึง

หมู่บ้านที่เลือกศึกษาในเขตอำเภอนี้คือหมู่บ้านในตำบลบ้านจุง

ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้านตัวอย่าง

หมู่บ้านตัวอย่างทั้ง ๓ แห่ง คือ หมู่บ้านทับน้ำ หมู่บ้านขยาย และหมู่บ้านจุง แม้ว่า
จะเป็นหมู่บ้านชนบทในจังหวัดเดียวกัน แต่ก็มี ความแตกต่างกันในหลาย ๆ ลักษณะ ซึ่งจะได้
จำแนกอธิบายโดยชัดเจน คือ

๑. สภาพที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อ

อำเภอบางปะหัน

ตำบลทับน้ำ ตำบลทับน้ำมีอาณาเขตติดต่อกับท้องที่ใกล้เคียง ดังนี้
ทิศเหนือติดต่อกับตำบลบ้านม้า อำเภอป่าโมกข์ จังหวัดอ่างทอง
ทิศใต้ติดต่อกับตำบลบ้านดี อำเภอบางปะหัน
ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลบางนางร้า อำเภอบางปะหัน
ทิศตะวันตก ติดต่อกับเขตอำเภอป่าโมกข์ จังหวัดอ่างทอง

^{๒๗} สำนักงานสถิติแห่งชาติ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖ - ๓๗.

ตำบลทับน้ำ ประกอบด้วยหมู่บ้านทั้งหมด ๕ หมู่บ้าน หมู่บ้านที่ตกเป็นตัวอย่างในการศึกษา คือหมู่ที่ ๔

สภาพท้องที่ตำบลทับน้ำ ไม่มีบริเวณที่ป่าหรือภูเขา พื้นที่ส่วนมากเป็นที่ราบต่ำน้ำท่วมถึง และในทุก ๆ ระยะเวลา ๓ - ๔ ปีต่อครั้ง ระดับน้ำจะท่วมสูงมาก จนทำให้ความเสียหายให้แก่ข้าวในตำบลอยู่เสมอ ตำบลนี้มีลำคลองทับน้ำไหลผ่านตลอดตำบล จากทิศตะวันออกเฉียงใต้ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ตลอดลำคลอง มีคลองเล็ก ๆ แยกช่อยออกไปทางทิศตะวันออก ๑ สาย และทางทิศตะวันตก ๔ สาย ตามสองฝั่งคลองทับน้ำมีบ้านเรือนตั้งเรียงรายไปโดยตลอด แบ่งออกเป็น ๕ หมู่บ้าน โดยเริ่มหมู่ ๑ ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้จนถึงหมู่ ๕ ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ

ตำบลขยาย ตำบลขยายประกอบด้วยหมู่บ้านทั้งหมด ๕ หมู่บ้าน หมู่บ้านที่เลือกศึกษาคือหมู่ ๒ และหมู่ ๓ ตำบลนี้มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลอื่น ๆ คือ

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลมะเกลือ อำเภอบางปะหัน

ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลกรุงเก่า อำเภอมือง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลคลองสะแก อำเภอนครหลวง

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลโพธิ์สามต้น อำเภอบางปะหัน

พื้นที่ในตำบลขยายมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มดินปนทรายน้ำท่วมถึง แต่ไม่มากเท่ากับตำบลทับน้ำ พื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ทำนาหว่าน ไม่มีที่ป่าหรือภูเขา ตลอดตำบลขยายมีแม่น้ำลพบุรีไหลผ่านกลางตำบล หมู่บ้านจะตั้งเรียงรายไปตามสองฝั่งแม่น้ำ คือหมู่ที่ ๑ หมู่ที่ ๒ และหมู่ที่ ๓ ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำลพบุรี บริเวณฝั่งตะวันตกเป็นที่ตั้งของหมู่ที่ ๔ หมู่ที่ ๕ และหมู่ที่ ๓ บางส่วน ชาวบ้านอาศัยอยู่ทางฝั่งตะวันออกหนาแน่นกว่าฝั่งตะวันตก

อำเภอนครหลวง

ตำบลบ้านจุง ประกอบด้วยหมู่บ้าน ๖ หมู่ หมู่บ้านที่เลือกศึกษาคือหมู่ที่ ๒ ตำบลบ้านจุงมีอาณาเขตติดต่อกับตำบลใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับตำบลสามไถ	อำเภอนครหลวง
ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลหนองบึง	อำเภอนครหลวง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลพระแก้ว	อำเภอภาชี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับตำบลนครหลวง	อำเภอนครหลวง

ลักษณะท้องที่ของตำบลบ้านซุง เป็นที่ดอนพื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ทำนาคำ ในตำบลนี้มีลำบึงใหญ่กว้างราว ๒๕๐ ไร่ เรียกว่าลำบึงบ้านซุงอยู่กลางตำบล ชาวบ้านตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ ๆ ลำบึง คือ หมู่ที่ ๑ หมู่ที่ ๒ และหมู่ที่ ๖ ตั้งบ้านเรือนเรียงรายอยู่รอบ ๆ ลำบึง ส่วนหมู่ที่ ๓ หมู่ที่ ๔ และหมู่ที่ ๕ ตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายอยู่ใกล้ ๆ สองข้างทางถนนดินลูกรังที่ตัดผ่านหมู่บ้านไปอำเภอภาชี

๒. วัด โรงเรียน และสถานื่อนามัย

ตำบลทับน้ำ มีวัด ๒ วัดและโรงเรียน ๒ แห่งคือ วัดศรีภวังค์ และโรงเรียนวัดศรีภวังค์ เปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ทั้งวัดและโรงเรียนอยู่ในเขตหมู่ที่ ๑ ส่วนอีกวัดหนึ่งคือวัดฝั่งแควและโรงเรียนวัดฝั่งแคว (บุญสืบวิมลปถัมภ์) เปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๗ ตั้งอยู่ในเขตหมู่ที่ ๔ ตามปกติชาวบ้านจะไปประกอบพิธีทางศาสนาในวัดที่อยู่ใกล้บ้านของคน และเด็ก ๆ ก็จะเข้าเรียนตามโรงเรียนที่อยู่ใกล้บ้านเช่นเดียวกัน นอกจากเด็กที่ต้องการเรียนสูงกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จะเข้าเรียนต่อที่โรงเรียนวัดฝั่งแคว ส่วนการเรียนต่อชั้นสูงกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ ๗ ต้องเข้าไปเรียนในกิ่งอำเภอบางปะหันหรือที่ตัวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำหรับตำบลทับน้ำนี้ไม่มีสถานื่อนามัยในตำบล ชาวบ้านต้องไปรับการรักษาจากสถานื่อนามัยในอำเภอบางปะหัน หรือไปรับการรักษาจากโรงพยาบาลที่ตัวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตำบลชยาย มีวัด ๒ วัดและโรงเรียน ๒ โรงเรียนเช่นเดียวกับตำบลทับน้ำ คือ วัดจอมเกตุและโรงเรียนวัดจอมเกตุ ซึ่งเปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๗ ทั้งวัดและโรงเรียนนี้ตั้งอยู่ในเขตหมู่ ๒ บริเวณวัดแห่งนี้ยังเป็นที่ตั้งของสถานื่อนามัยตำบล (สถานื่อนามัยชั้น ๒) ซึ่งเพิ่งเริ่มก่อสร้างในปีที่สำรวจและจะแล้วเสร็จเปิดบริการได้เ็น

ปีต่อไป อีกวัดหนึ่งคือวัดคันสะตือ และโรงเรียนวัดคันสะตือเปิดสอนชั้นประถมปีที่ ๑ ถึง
ชั้นประถมปีที่ ๔ ตั้งอยู่ในเขตหมู่ ๔ ส่วนเรื่องการศึกษาต่อชั้นสูงกว่าชั้นประถมปีที่ ๓
ชาวบ้านต้องส่งลูกหลานไปเรียนต่อในตัวจังหวัด

ตำบลบ้านสูง มีวัดอยู่ ๑ วัดและสำนักสงฆ์ ๑ แห่ง คือวัดบ้านสูง ตั้งอยู่ในเขต
หมู่ ๒ และสำนักสงฆ์หรือวัดใหม่ชาयरาง ตั้งอยู่ในเขตหมู่ ๔ โรงเรียนมีอยู่ ๒ โรงเรียน
เช่นเดียวกัน คือโรงเรียนวัดบ้านสูงเปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ ๑ ถึงชั้นประถมปีที่ ๓ และ
โรงเรียนวัดใหม่ชาयरางเปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ ๑ ถึงชั้นประถมปีที่ ๔ ชาวบ้านตำบลนี้
มักจะไปประกอบพิธีทางศาสนาที่สำคัญ ๆ เช่น งานบวช งานวันวิสาขบูชา ฯลฯ ที่วัดบ้านสูง
เนื่องจากวัดใหม่ชาयरางยังไม่มีโบสถ์สำหรับประกอบพิธี มีแต่เพียงศาลาการเปรียญที่ยัง
ก่อสร้างไม่เสร็จใช้เป็นสถานที่ทำบุญตักบาตรเท่านั้น ในตำบลนี้มีสถานีอนามัยขึ้น ๒ ซึ่งมีบ้าน
พักและเจ้าหน้าที่ประจำอยู่หนึ่งแห่งตั้งอยู่ในเขตหมู่ ๑

๓. ลักษณะการคมนาคมติดต่อกับอำเภอและจังหวัด

ตำบลทับน้ำ หมู่บ้านทับน้ำใช้เส้นทางคมนาคมติดต่อกับตัวอำเภอและตัวจังหวัด
โดยทางน้ำและทางบกเฉพาะแต่ละฤดู คือ

ทางน้ำ เป็นเส้นทางที่ใช้สะดวกเฉพาะในฤดูฝนหรือหน้าน้ำท่วม ชาวบ้านสามารถ
ใช้เรือหางยาวเป็นพาหนะเดินทาง เข้าออกจากหมู่บ้านไปตามคลองทับน้ำ ไปต่อเรือหางยาว
อีกทอดหนึ่งที่ตำบลบ้านดี เข้าสู่ตัวอำเภอบางปะหัน ใช้เวลาเดินทางทั้งหมดจากตำบลทับน้ำถึง
อำเภอบางปะหันประมาณ ๔๕ นาที แล้วทอดจากตัวอำเภอเดินทางเข้าสู่ตัวจังหวัดพระนครศรี
อยุธยาใช้เวลาประมาณ ๔๐ นาที

ทางบก เป็นเส้นทางที่สะดวกเฉพาะในฤดูแล้ง เนื่องจากในฤดูนี้ถ้าคลองทับน้ำจะ
แห้งและคันเขินใช้เดินเรือไม่ได้ ส่วนท้องนาแห้งแล้งพื้นดินแตกกระแหงรกร้างได้ ชาวบ้านจะใช้รถ
จักรยานหรือจักรยานยนต์ และบางครั้งก็เดินลัดทุ่งนามาที่ตำบลบ้านดี เพื่อต่อเรือหางยาว
เดินทางเข้าสู่ตัวอำเภอบางปะหัน และเดินทางโดยรถยนต์ไปยังตัวจังหวัด ใช้เวลาทั้งหมด
ประมาณหนึ่งชั่วโมง

คำมลชยาย หมู่บ้านชยายเป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ตัวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ
ตัวอำเภอบางปะหันมาก เพราะบ้านชยายตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างตัวจังหวัดซึ่งอยู่ทางตอนใต้
ของตำบลกับตัวอำเภอซึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตำบล การคมนาคมติดต่อกับตัวจังหวัดและตัว
อำเภอสะดวกกว่าตำบลห้วยน้ำ การเดินทางใช้ได้ทางรถ และทางเรือคือ

ทางน้ำ บ้านชยายติดต่อกับตัวจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้สะดวกตลอดเวลา โดยใช้
เรือหางยาวเป็นพาหนะเดินทางเข้าตัวจังหวัดซึ่งอยู่ทางทิศใต้ ใช้เวลาประมาณ ๑๕ - ๒๐ นาที
ส่วนการเดินทางไปอำเภอจะกึ่งนั่งเรือไปทางทิศเหนือใช้เวลาประมาณ ๓๐ นาที

ทางบก ชาวบ้านจะใช้ในกรณีเดินทางไปที่ตัวอำเภอบางปะหันในฤดูแล้ง เพราะ
หน้าแล้งแม่น้ำลพบุรีบางตอนทางคันที่จะไปอำเภอบางปะหันค่อนข้างตื้นเขินเรือเดินไม่ได้ ต้อง
หยุดรอจนกว่าน้ำจะขึ้นเสียก่อน ดังนั้นถ้าจำเป็นต้องเดินทางเข้าตัวอำเภอในช่วงนี้ ชาวบ้านจะ
ใช้วิธีนั่งเรือเข้าตัวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แล้วจึงต่อรถเดินทางจากตัวจังหวัดเข้าไปที่
อำเภอบางปะหันอีกทอดหนึ่ง ใช้เวลาทั้งหมดประมาณ ๔๕ นาที

ตำบลบ้านซุง บ้านซุงเป็นตำบลที่ไม่มีแม่น้ำลำคลองไหลผ่าน ทำให้การคมนาคม
ทางบกเป็นเส้นทางที่สำคัญยิ่ง แต่การติดต่อกับตัวอำเภอหรือตัวจังหวัดก็สามารถใช้เส้นทางน้ำ
ได้ควยเช่นกัน คือ

ทางน้ำ ชาวบ้านจะใช้เส้นทางนี้เพื่อเดินทางเข้าตัวจังหวัด โดยชาวบ้านต้องเดิน
หรือขี่จักรยาน มีคนขี่รถบรรทุกข้าวไปกามถนนดิน ระยะทางประมาณเกือโลเมตรครึ่ง
เพื่อไปต่อเรือหางยาวที่สำน้ำวัดโตนกริมแม่น้ำป่าสัก เข้าจังหวัดอยุธยาใช้เวลา ๔๕ นาที
ชาวบ้านนิยมเดินทางเข้าตัวจังหวัดโดยเส้นทางนี้ เพราะใกล้กว่าเส้นทางบกมาก

ทางบก เนื่องจากบ้านซุงมีถนนดินลูกรังผ่านจากตัวอำเภอเข้าสู่หมู่บ้านเป็นระยะ
ทางประมาณ ๔ - ๕ กิโลเมตร และจากหมู่บ้านไปยังอำเภอภาชี เรียกว่าทางสายวัดโตนก-ภาชี
ระยะทางยาวประมาณ ๑๕ กิโลเมตร จึงมีรถบรรทุกเล็กวิ่งรับส่งสินค้าและผู้โดยสารเป็น
ประจำทุกวัน ชาวบ้านติดต่อกับตัวอำเภอได้โดยสะดวก บางครั้งชาวบ้านก็เดินทางไป
อำเภอภาชี แล้วต่อรถไฟเข้าตัวจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้อีกทางหนึ่ง โดยปกติในฤดูฝน

เส้นทางถนนดินลูกรังไม่ค่อยจะสะดวกนัก ซึ่งในวันที่ฝนตกหนักถนนจะกลายเป็นหลุมเป็นบ่อ รดวังไม้ไผ่ต้องคอยให้ฝนหยุดน้ำแห้งเสียก่อนจึงจะใช้เกวียนทางได้

๔. การรับน้ำชลประทานและการเพาะปลูก

ตำบลทับน้ำ อยู่ในเขตชลประทานโครงการภาคกลาง-ตะวันออกและตะวันตก โดยมีโครงการมหาราชเป็นโครงการย่อยส่งน้ำเข้าสู่ตำบลทับน้ำ ตามคันคูและคลองซอยของ ตำบล แต่มีปัญหาว่าชาวบ้านได้รับน้ำจากชลประทานไม่ทันต่อการเพาะปลูกระยะแรก ซึ่งต้องการน้ำหล่อเลี้ยงต้นข้าวให้เจริญเติบโตในราวเดือนกรกฎาคม เพราะตำบลทับน้ำอยู่ปลาย คลองชลประทาน ชาวบ้านในตำบลที่อยู่ต้นทางน้ำจะกักน้ำไว้ใช้จนพอเสียก่อน ทำให้น้ำไม่พอ ที่จะส่งเข้าพื้นที่นาในตำบลทับน้ำ ต้องอาศัยน้ำฝนในการเพาะปลูก ถ้าปีใดฝนไม่ตกต้องตาม ฤดูกาลชาวบ้านจะได้รับความกระทบกระเทือนมาก

นอกจากประสบปัญหาในเรื่องการขาดแคลนน้ำสำหรับเพาะปลูกในช่วงเวลาปกติแล้ว ตำบลนี้ยังประสบความเสียหายมากในฤดูน้ำหลาก เพราะตั้งแต่เริ่มมีเขื่อนรัชชประภา เขื่อนจะปล่อย น้ำลงมาในระยะที่น้ำกำลังจะท่วม ทำให้ระดับน้ำในตำบลนี้ท่วมสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว แทนที่ ระดับน้ำจะค่อย ๆ ท่วมสูงขึ้นทีละน้อย ๆ จนต้นข้าวสามารถโตทันน้ำได้ เมื่อระดับน้ำสูงขึ้น อย่างรวดเร็ว ต้นข้าวโตไม่ทันทำให้ขาดผลผลิตเสียหายมาก หลังจากที่น้ำท่วมอยู่ประมาณ เดือนหนึ่งแล้ว ระดับน้ำจะลดลงอย่างรวดเร็ว ทำให้ต้นข้าว บางส่วนที่โตทันน้ำ แต่ยังไม่แข็งแรง พอจะทรงตัวได้ ก็ล้มทับกันจนเน่าหรือแห้งตายไป การเพาะปลูกในตำบลทับน้ำจึงได้ผลผลิตไม่ สูงนัก ชาวบ้านต้องอาศัยการประกอบอาชีพอื่น เช่น เลี้ยงสัตว์ เย็บอบ เป็นส่วนสำคัญใน การช่วยพยุงฐานะทางเศรษฐกิจ

ประกอบกับลักษณะของการเพาะปลูกของชาวบ้านในตำบลนี้เป็นการทำนาแบบนาหว่าน ไม่มีคันคูกักน้ำไว้ใช้ กำนันและลูกบ้านจึงได้ร่วมมือกันทำคันดินกั้นน้ำรอบ ๆ พื้นที่นา เพื่อกักน้ำ ไว้หล่อเลี้ยงต้นข้าวและช่วยกั้นน้ำที่จะไหลบ่าลงมา ไม่ให้ท่วมเร็วเกินไป จนข้าวโตไม่ทัน ทำให้การทำนาในตำบลนี้ได้ผลดีขึ้นบ้าง อย่างไรก็ตามก็คันดินที่ชาวบ้านช่วยกันสร้างขึ้นนี้จะช่วย กั้นน้ำและกักน้ำได้ในระยะเวลาที่มีน้ำท่วมความปกติเท่านั้น ถ้าน้ำท่วมมาก ๆ คันดินนี้ก็ใช้ ไม่ได้ผลเลย

ตำบลขยาย อยู่คนทางน้ำที่ได้รับจากโครงการชลประทานชายราง แม้ว่าตำบลนี้ จะถูกน้ำท่วมเช่นเดียวกับตำบลทับน้ำ แต่เสียหายน้อยกว่าตำบลทับน้ำ เพราะพื้นที่ในตำบล ขยายมีระดับสูงกว่าตำบลทับน้ำ และชาวบ้านก็ต้องทำนาแบบนาหว่านเช่นเดียวกัน

ปัญหาการชลประทานในตำบลขยาย คือการได้รับน้ำไม่เพียงพอการเพาะปลูก พื้นที่บางส่วนเป็นที่ดอน ปริมาณจากชลประทานขึ้นไปไม่ถึง ทำให้ข้าวแห้งตายถึงแม้ว่าตำบล ขยายจะตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำลพบุรี แต่คลังริมฝั่งแม่น้ำสูงชันมาก ถ้าจะใช้น้ำในแม่น้ำขึ้นมาเพาะ ปลูก ชาวบ้านต้องลงทุนซื้อเครื่องสูบน้ำขนาดใหญ่มาใช้สูบน้ำจากแม่น้ำขึ้นมา ซึ่งเป็นการลงทุน ที่แพงและไม่คุ้มค่า ประกอบกับพื้นที่ในตำบลขยายเป็นดินปนทรายใช้ทำอริสได้ ชาวบ้านจึงมีงาน ทำอริสเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน ที่ทำรายได้ได้ตลอดปี นอกจากหน้าน้ำท่วมหรือฝนตกชุก และฤดูทำนาชาวบ้านจะหยุดทำอริส แต่สำหรับชาวบ้านที่ไม่มีอาชีพทำนา ก็จะทำอริสตลอดปี และถือว่างานทำอริสเป็นอาชีพหลักของเขา

ตำบลบ้านสูง ลักษณะพื้นที่ดินในตำบลบ้านสูง เป็นดินเหนียว ชาวบ้านใช้ทำนาแบบ นาคำซึ่งให้ผลผลิตสูงกว่าชาวนาหว่าน และต้องอาศัยความเอาใจใส่ดูแลระดับน้ำ ตลอดจน กรรมวิธีในการเพาะปลูกยุ่งยากกว่าชาวนาหว่าน การทำนาคำของชาวบ้านสูงได้รับน้ำชลประทาน จากโครงการชลประทานนครหลวง ซึ่งปล่อยน้ำไปตามลำบึงบ้านสูง เพื่อให้ชาวบ้านใช้เพาะ ปลูกในฤดูทำนา และใช้บริโภคในฤดูแล้ง ชาวบ้านจะทำร่องระบายน้ำจากลำบึงบ้านสูงเข้า สู่น้ำ โดยตั้งเครื่องสูบน้ำจากริมบึงเข้าไปตามร่องระบายน้ำ

โดยหลักการแล้วโครงการชลประทาน จะปล่อยน้ำเข้าสู่ลำบึงบ้านสูงจนเต็มเสียก่อน แล้วชาวบ้านจึงจะสามารถสูบน้ำไปใช้ได้ แต่สถานการณ์ปฏิบัติมีปัญหาว่าชาวบ้านที่อยู่คนทางชลประทาน มักจะรีบสูบน้ำไปกักไว้ในนาของตนเสียก่อน เพราะกลัวน้ำจะไม่พอ ทำให้ชาวบ้านที่อยู่ปลายทาง น้ำได้รับน้ำไม่พอใช้ เกิดเป็นปัญหาขัดแย้งกันอยู่เสมอ

ในฤดูแล้งชลประทานจะปล่อยน้ำเข้าสู่ลำบึงเพื่อให้ชาวบ้านใช้บริโภค แต่ก็มียัง น้ำจำนวนน้อยมาก น้ำในลำบึงจะแห้งขอดเป็นช่วง ๆ ชาวบ้านต้องขุดบ่อไว้หลาย ๆ บ่อเพื่อใช้ กักน้ำไว้บริโภค และใช้รดพืชสวนจำพวกผลไม้ที่ชาวบ้านอาศัยปลูกตามพื้นที่ว่างบริเวณบ้านใกล้ ริมบึง เพื่อนำผลผลิตไปจำหน่ายเป็นรายได้พิเศษอย่างหนึ่ง หรืออาจจะปลูกไว้บริโภคใน

ครัวเรือน เป็นการทุนค่าใช้จ่ายประจำวันได้ทางหนึ่ง

๕. ร้านค้าและตลาด

ตำบลทับน้ำ แต่ละหมู่บ้านจะมีร้านขายของชำอยู่หมู่ละ ๑ - ๒ แห่ง ให้นำ
ก็ใช้เรือพายขายของกัน ส่วนกิจการตลาดชาวบ้านตำบลนี้จะไปหาซื้อสินค้าในตลาดหลายแห่ง
เช่น ตลาดป่าโมกข์ จังหวัดอ่างทอง ตลาดในท่าวอ่าวบางปะหัน และตลาดหัวรอในอ่าว
เมือง คือในฤดูแล้งชาวบ้านส่วนใหญ่จะไปซื้ออาหารและเครื่องนุ่มห่มที่ตลาดป่าโมกข์ การเดิน
ทางทางบกก็สะดวก ส่วนในฤดูฝนชาวบ้านต้องเดินทางโดยทางน้ำไปที่ตลาดบางปะหัน หรือ
ตลาดหัวรอ เพราะการเดินทางไปตลาดป่าโมกข์ในฤดูนี้ลำบากมาก การค้าขายก็เช่นเดียวกัน
ชาวบ้านจะนำสินค้าไปขายที่ตลาดหลายแห่งแล้วแต่ความสะดวก แต่การขายข้าวซึ่งเป็นสินค้า
สำคัญของชาวนา ส่วนมากชาวนาในตำบลนี้จะขายข้าวให้กับพ่อค้าในตำบลมากกว่าพ่อค้าที่มา
จากนอกตำบล เพราะราคาข้าวไม่แตกต่างกันเท่าไร นอกจากนี้ก็ขายให้พวกเลี้ยงเป็ดใน
ตำบล มีบางบางครัวเรือนที่ขายข้าวให้กับพ่อค้าจากตำบลป่าโมกข์ โดยชาวบ้านจะรีบขายข้าว
ในหน้าแล้ง ซึ่งการขนส่งสะดวก รถบรรทุกข้าวจากตำบลป่าโมกข์สามารถเข้ามาบรรทุกข้าวที่
ตำบลทับน้ำได้^{๒๔}

ตำบลขยาย ภายในตำบลมีร้านค้าเล็ก ๆ ตั้งอยู่ ๒ - ๓ ร้าน นอกนั้นเป็นพ่อค้า
ที่พายเรือขายสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคผ่านขึ้นลงตามแม่น้ำลพบุรี พวกพ่อค้าเหล่านี้เป็น
ทั้งพ่อค้าจากในและนอกตำบล แต่บ้านขยายติดต่อกับตัวจังหวัดได้สะดวกทุกเวลา ชาวบ้าน
ขยายจึงชอบไปหาซื้อสินค้าและบริการที่ตลาดหัวรอในท่าวเมืองมากกว่าที่จะเข้าไปในตัวตลาด
บางปะหันที่มีสินค้าและบริการน้อยกว่า ในตำบลขยายก็เช่นเดียวกับตำบลทับน้ำ มีพ่อค้าเข้ามา
ติดต่อขอซื้อข้าวและวัสดุถึงในตำบล โดยใช้เรือมาบรรทุกข้าวและวัสดุได้โดยสะดวก ส่วนภายใน

^{๒๔}รายงานเบื้องต้นการวิจัยอยุธยา, วารสารสังคมศาสตร์ ฉบับพิเศษ (กรกฎาคม)
สถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๔, หน้า ๑๔๓.

ในครัวค้ำขายเองไม่มีพ่อค้าชาวในค้ำขาย

ค้ำขายบ้านซุง บ้านซุงเป็นค้ำขายที่มีตลาดใหญ่ภายในค้ำขายของตนเอง คือตลาดวัดบ้านซุงตั้งอยู่ในเขตหมู่ ๑ มีร้านค้าประเภทขายของชำ ขายอาหารสด มีร้านตัดผม ตัดเสื้อ และอื่น ๆ รวมกันประมาณสิบกว่าร้าน แต่นอกฤดูทำนาชาวบ้านนิยมไปหาซื้อสินค้าที่ตลาดหัวรอหรือตลาดในว่าเภณานิมากกว่า เพราะจะซื้อของได้ราคาถูกกว่าตลาดในค้ำขายบ้านซุงของมาขายอีกทอดหนึ่ง ส่วนการขายสินค้าประเภทพืชสวน ชาวบ้านนำไปขายที่ตลาดภาชี แล้วซื้อสินค้าของแห้ง หรือเครื่องใช้ค้ำขายการเกษตรกลับมาด้วย ยกเว้นของบางอย่างที่หาซื้อไม่ได้ที่ตลาดภาชีชาวบ้านก็จะไปหาซื้อจากตลาดค้ำขายใกล้เคียง เช่น ตลาดวัดโคกในอำเภอนครหลวง ซึ่งมีตัวแทนจำหน่ายรถไถ (hand tractor) หรือที่ตลาดหัวรอเพื่อหาซื้ออุปกรณ์การเกษตรอื่น ๆ

๖. รูปแบบการรวมกลุ่มสมาคมต่าง ๆ

ค้ำขายทับน้ำ มีการรวมกลุ่มตั้งเป็นสมาคมน้อยมาก ในปีี่สำรวจมีสมาคมที่ดำเนินงานอยู่เพียงสมาคมเดียว คือ สมาคมชลประทานราษฎร์ นอกนั้นเป็นโครงการที่ไม่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมด้านการเกษตร เช่น โครงการสร้างอาคารเรียนในวัด โครงการจัดหาทุนการศึกษาให้แก่บุตรของผู้ยากจน เป็นต้น

กลุ่มสมาคมชลประทานราษฎร์ สมาคมชลประทานราษฎร์ จัดตั้งโดยกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยมีวัตถุประสงค์หลายประการ เช่น จัดให้มีน้ำเพื่อการเกษตรกรรม สร้างเสริมปรับปรุงและดำเนินการเกี่ยวกับคลองส่งน้ำ คลองระบายน้ำ คันนาและคูน้ำ^{๒๕} สมาคมชลประทานราษฎร์เป็นสมาคมเดียวที่ชาวนาค้ำขายทับน้ำเป็นสมาชิกมากที่สุด เพราะมีก้านันบุญสืบ คำสกลเป็นประธาน เป็นสมาคมชลประทานราษฎร์ของอำเภอบางปะหัน^{๓๐} เสียค่าสมาชิกคนละ ๑๐ บาท ทางสมาคมให้ความช่วยเหลือในด้านออกเงินซื้อเครื่องมือในการทำนา เช่น

^{๒๕}ณรงค์ ศรีสวัสดิ์, สังคมวิทยาชนบท (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี พ.ศ. ๒๕๑๘) หน้า ๑๕๘.

^{๓๐}วารสารสังคมศาสตร์ฉบับพิเศษ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๖๗.

เครื่องสูบน้ำ เครื่องมือทุ่นแรง ปุ๋ย ฯลฯ โดยออกเงินซื้อให้ก่อน แล้วให้ชาวนาชำระผ่อนส่ง ภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ จึงเป็นโครงการที่ให้ประโยชน์แก่ชาวบ้านได้คือพอสมควร

ตำบลขยาย มีกลุ่มที่ดำเนินงานอยู่ ๓ กลุ่ม คือ

กลุ่มชาวนา กลุ่มชาวนาหรือกลุ่มเกษตรกร จัดตั้งขึ้นโดยกรมการข้าว กระทรวงเกษตร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ มีวัตถุประสงค์ต่าง ๆ เช่น เพื่อส่งเสริมอาชีพการเกษตรทุกสาขา เพื่อเปลี่ยนทัศนคติให้เกษตรกรรู้จักช่วยตัวเองจากทรัพยากรที่มีอยู่ และเพื่อประสานงานกับหน่วยราชการทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเกษตรกร^{๓๑} กลุ่มชาวนาในตำบลขยายตั้งขึ้นเมื่อปี ๒๕๐๗ แต่ก็มีสมาชิกเพียงกลุ่มเดียว เพราะสมาชิกกลุ่มชาวนาเสียค่าสมาชิกคนละ ๕ บาท กลุ่มจึงมีวงเงินให้กู้ได้ไม่มาก แม้ว่าทางการจะใจวิชายุ่ให้คนซื้อได้ดอกเบี้ย แต่ชาวนาก็ไม่สนใจกลัวไม่ได้เงินคืน กลุ่มชาวนาจึงมีประโยชน์เพียงสามารถไปซื้อกลุ่มซื้อปุ๋ยมาจำหน่ายในราคาถูกได้

กลุ่มสหกรณ์บำรุงที่ดิน จัดตั้งโดยกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ สหกรณ์บำรุงที่ดินได้จัดตั้งขึ้นในปี ๒๔๘๑ ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีวัตถุประสงค์จะช่วยผู้ที่มีที่ดินของตนอยู่แล้ว แต่ผลการผลิตต่ำหรือทำการเพาะปลูกไม่ได้ผลก็ เพื่อให้สามารถทำการเพาะปลูกได้ผลแน่นอน เพิ่มพูนขึ้นทั้งปริมาณและคุณภาพ^{๓๒} สหกรณ์แบบนี้สามารถให้สมาชิกกู้เงินลงทุนได้ในวงเงินสูง แต่ต้องมีที่ดินของตนเองเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกัน ดังนั้นสหกรณ์นี้จึงมีประโยชน์ต่อคนที่เป็นเจ้าของที่ดินของตนเองมากกว่า ชาวนาที่ไม่มีที่ดินของตนเองซึ่งจะได้ประโยชน์เฉพาะตอนซื้อปุ๋ยราคาถูกจากสหกรณ์ได้

กลุ่มสหกรณ์หาทุน แต่เดิมจัดตั้งขึ้นในหมู่ชาวนาชั้นเล็กมาก ซึ่งมีหนี้สินเก่าทับถมอยู่และมีที่ดินใกล้จะหลุดเป็นสิทธิ์แก่เจ้าหนี้ ทั้งนี้เพื่อให้เงินกู้แก่ชาวนาเหล่านั้นไปปลดเปลื้องหนี้สินเก่าอันมีภาระหนัก และไถ่ถอนที่ดินไว้ตั้งตัวประกอบอาชีพเป็นหลักฐานต่อมาตลอดจนให้

^{๓๑} ธรรมศักดิ์ ศรีสวัสดิ์, เรื่องเคม, หน้า ๑๕๓.

^{๓๒} เรื่องเคม, หน้า ๒๑๐.

เงินกู้เพื่อเพิ่มรายการหมุนเวียนกึ่งทุนขึ้นด้วย^{๓๓} สหกรณ์แบบนี้ เป็นแบบจำกัดจำนวนสมาชิก คนที่เป็นเจ้าของที่ดินเท่านั้นเป็นสมาชิกได้ วิธีการกู้เงินก็มีเงื่อนไขสลับซับซ้อน ต้องมีคนค้ำประกันยุ่งยาก แทบจะไม่มีประโยชน์ต่อชาวบ้าน นอกจากชาวบ้านที่ยังเป็นหนี้สินค้างชำระอยู่เท่านั้น ชาวบ้านคนอื่น ๆ ก็ไม่มีใครนิยมเป็นสมาชิก

ตำบลบ้านซุง บ้านซุง เป็นตำบลที่มีกลุ่มสมาคมที่ดำเนินการอยู่มากที่สุด เมื่อเทียบกับสองตำบลข้างต้น คือ

กลุ่มชาวนา จัดตั้งขึ้นในบ้านซุงเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๗ เกษตรจังหวัดเป็นผู้เสนอให้จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์จะช่วยชาวนาให้ขายข้าวได้ราคาดี ป้องกันความเดือดร้อนที่จะได้รับจากพ่อค้าคนกลาง บ้านซุงมีกลุ่มชาวนา ๒ กลุ่ม สมาชิกเป็นพวกที่รู้จักไว้วางใจกัน เสียค่าสมาชิกคนละ ๕ บาท เสียค่าบำรุงปีละ ๑๐ บาท ทางอำเภอให้ความร่วมมือช่วยเหลือจนสามารถซื้อเครื่องมือทำนาได้ เช่น ปุ๋ยเคมี เครื่องสูบน้ำ กลุ่มมีประโยชน์ในแง่ให้สินเชื่อแก่ชาวนาในการซื้อเครื่องสูบน้ำและซื้อปุ๋ยราคาถูก

สหกรณ์บำรุงที่ดิน มีจุดประสงค์ให้สินเชื่อทางการเกษตรแก่สมาชิก สหกรณ์มีทุนดำเนินการเอง สมาชิกเสียค่าสมัคร ๑๐ บาท มีค่าหุ้น ๆ ละ ๑๐๐ บาท สหกรณ์ให้สมาชิกกู้เงินไปลงทุนด้านการเกษตร แต่มีปัญหาว่าทุนไม่พอ แต่ก็สามารถให้บริการขายปุ๋ยแก่สมาชิกในราคาถูกลงกว่ากลุ่มอื่น และให้สินเชื่อซื้อเครื่องสูบน้ำปีละ ๕ - ๑๐ เครื่อง การกู้เงินไม่ค่อยมีระเบียบยุ่งยากซับซ้อนนัก เว้นแต่การส่งคืนดอกเบี้ยต้องชำระตามเวลาที่กำหนด ทำให้ชาวบ้านไม่ค่อยสะดวกใจ นิยมกู้จากเอกชนซึ่งสะดวกในการเจรจาขยืมและส่งเงินคืน

สหกรณ์ขายข้าวและพืชผล ได้แก่สหกรณ์ที่ตั้งขึ้นเพื่อจัดจำหน่ายข้าวให้แก่สมาชิก และหาเงินให้สมาชิกขยืมไปประกอบการอาชีพอีกด้วย โดยสหกรณ์จะรวบรวมข้าวของสมาชิกมาเก็บไว้ในยุ้งฉางเพื่อรอเวลาและรอราคา ถ้าสมาชิกคนใดมีความจำเป็นต้องใช้เงินเป็นการด่วน สหกรณ์ก็จะทศรองจ่ายเงินให้ก่อนเป็นบางส่วนโดยไม่คิดดอกเบี้ย เมื่อข้าวราคาดี สหกรณ์ก็จัดจำหน่าย เงินที่ขายได้หลังจากหักค่าใช้จ่ายในกลรดำเนินงานแล้วก็จ่ายเงินคืนให้แก่

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๐.

สมาชิกไป นอกจากนี้สหกรณ์ยังจัดหาเงินให้สมาชิกนำไปใช้จ่ายในการเก็บเกี่ยวข้าวได้ไม่เกินร้อยละ ๒๕ ของราคาข้าวโดยประมาณ ซึ่งกว่าจะเก็บเกี่ยวได้ สหกรณ์คักคอกเบี้ย ๕๐ สตางค์ต่อเดือน สหกรณ์ชายข้าวเริ่มจัดตั้งครั้งแรกในปี ๒๔๕๑^{๓๔} สำหรับในบ้านซุงโดยหลักการทุกคนมีสิทธิเป็นสมาชิกและขายข้าวให้สหกรณ์เพื่อรับราคาข้าว แต่ในทางปฏิบัติเนื่องจากมีปัญหว่าสหกรณ์มีค่าน้อย ไร่ข้าวได้เพียง ๕๐๐ เกวียน ทำให้ยังไม่พอเก็บ ชาวนาจึงต้องขายข้าวให้พ่อค้าแม้ว่าจะได้ราคาต่ำกว่า การที่ชาวนาจำเป็นต้องรับขายเพราะต้องการเงินไปใช้จ่ายอย่างอื่นที่จำเป็น จึงไม่อาจกักตุนข้าวไว้ขายในช่วงเวลาที่ข้าวราคาแพงได้

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ทางรัฐบาลได้พิจารณาออกพระราชบัญญัติจัดตั้งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรขึ้นเมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๕๐๙ โดยรัฐบาลถือเป็นหลักการให้เรียกจ่ายเงินจากค่าพรีเมียมข้าวที่ได้รับแต่ละปี มากถึงเป็นงบประมาณให้ธนาคารใช้เป็นทุนดำเนินการให้เกษตรกรกู้ยืมในอัตราดอกเบี้ยต่ำ อันจะช่วยบรรเทาความเดือดร้อนให้เกษตรกร โดยได้รับเงินกู้จากสถาบันการเงินกู้ที่อีกทางหนึ่ง^{๓๕} ชาวบ้านซุงที่จะขอกู้จากธนาคารนี้ได้ ต้องเป็นเจ้าของที่ดิน และใช้ที่ดินเป็นหลักประกันเงินกู้ และระเบียบการกู้ยืมเงินก็ซับซ้อนมาก ต้องมีเจ้าหน้าที่คอยติดตามผลการทำเกษตร ทำให้ชาวบ้านไม่นิยมกู้เงินจากธนาคารนัก

ลักษณะข้อมูลทั่วไปของหัวหน้าครัวเรือนตัวอย่าง

ข้อมูลทั่วไปของหัวหน้าครัวเรือนตัวอย่างในการศึกษารุ่นนี้ จะเลือกศึกษาเฉพาะหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกร หรือครัวเรือนที่มีที่ดินถือครองเพื่อการเกษตรในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเท่านั้น คือหัวหน้าครัวเรือนตัวอย่างในการศึกษาอยู่ ๓ หมู่บ้าน จำนวน ๑๖๖

^{๓๔}ไชยรงค์ ชูชาติ, เศรษฐกิจการเกษตรแห่งชาติไทย (พระนคร:โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๐๓) หน้า ๑๔๖.

^{๓๕}ชูศักดิ์ หิมะทองคำ "อุปสรรคในการดำเนินงานสินเชื่อการเกษตรของธนาคารพาณิชย์"
สังคมศาสตร์ปริทัศน์ (ฉบับชวนาไทย กันยายน ๒๕๑๓) หน้า ๔๖.

ตารางสรุปแสดงการเปรียบเทียบหมู่บ้านตัวอย่างทั้ง ๓ แห่ง

ลักษณะทั่ว ๆ ไปของหมู่บ้าน	หมู่บ้านต้นน้ำ	หมู่บ้านขยาย	หมู่บ้านสูง
<p>๑. สถานที่ตั้ง</p> <p>ลักษณะพื้นที่</p>	<p>อยู่ในตำบลต้นน้ำ อำเภอ บางปะหัน</p> <p>เป็นที่ราบต่ำ น้ำท่วมถึงทำความ เสียหายแก่ไรนาในตำบล มาก</p>	<p>อยู่ในตำบลขยาย อำเภอ บางปะหัน</p> <p>เป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงแต่ไม่เสีย หายมากเท่าต้นน้ำ</p>	<p>อยู่ในตำบลบ้านสูง อำเภอนครหลวง</p> <p>เป็นที่ดอน</p>
<p>๒. วัด</p> <p>โรงเรียน</p> <p>สถานีอนามัย</p>	<p>มีวัด ๒ วัด</p> <p>มีโรงเรียน ๒ โรงเรียน</p> <p>ไม่มี</p>	<p>มีวัด ๒ วัด</p> <p>มีโรงเรียน ๒ โรงเรียน</p> <p>มีสถานีอนามัยชั้น ๒</p>	<p>มีวัด ๑ วัด สำนักสงฆ์ ๑ แห่ง</p> <p>มีโรงเรียน ๒ โรงเรียน</p> <p>มีสถานีอนามัยชั้น ๒</p>
<p>๓. ลักษณะคมนาคมติดต่อกับตัว จังหวัดและอำเภอ</p>	<p><u>ทางน้ำ</u> สะดวกเฉพาะฤดูฝน จากหมู่บ้านไปอำเภอบางปะหัน ใช้เวลาประมาณ ๔๕ นาที จาก อำเภอไปจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใช้เวลาประมาณ ๔๐ นาที</p> <p><u>ทางบก</u> สะดวกเฉพาะฤดูแล้ง ต้องเดินลัดทุ่งนาไปต่อเรือเข้าตัว อำเภอหรือตัวจังหวัดใช้เวลา ประมาณ ๑ ชั่วโมง</p>	<p><u>ทางน้ำ</u> สะดวกทุกฤดู จาก หมู่บ้านเข้าตัวจังหวัดใช้เวลาประ- มาณ ๑๕ - ๒๐ นาที จากหมู่บ้าน ไปอำเภอใช้เวลาประมาณ ๓๐ นาที</p> <p><u>ทางบก</u> ใช้เฉพาะกรณีต้องไป ตัวอำเภอในฤดูแล้ง โดยตอรถจาก ตัวจังหวัดเข้าอำเภอ ใช้เวลา ประมาณ ๑๕ นาที</p>	<p><u>ทางน้ำ</u> ใช้ในฤดูน้ำเข้าไปในตัวจังหวัด โดยต้องเดินจากหมู่บ้านประมาณกิโลเมตรครึ่ง ไปลงเรือที่ท่าวัดโตนด เข้าตัวจังหวัดอยุธยา ใช้เวลาประมาณ ๔๕ นาที</p> <p><u>ทางบก</u> สะดวกมากในฤดูแล้ง ชาวบ้าน ใช้ติดต่อกับตัวอำเภอ หรือจังหวัดโดยสารจาก หมู่บ้านไปตอรถไฟที่สถานีวังนอย เข้าตัวจังหวัด อยุธยา</p>

ตารางสรุปแสดงการเปรียบเทียบหมู่บ้านตัวอย่างทั้ง ๓ แห่ง (ต่อ)

ลักษณะทั่ว ๆ ไปของหมู่บ้าน	ตำบลต้นน้ำ	ตำบลขยาย	ตำบลบ้านซุง
๕. การเพาะปลูก การชลประทาน	ทำนาหวาน ได้น้ำจากโครงการชลประทาน มหาราช แต่ไม่ทันฤดูเพาะปลูก	ทำนาหวาน ได้น้ำจากโครงการชลประทาน ชายราบ ได้น้ำไม่พอเพาะปลูก	ทำนาคำ ได้น้ำจากโครงการชลประทานนครหลวง เพียงพอเฉพาะฤดูเพาะปลูก
๖. ไร่และตลาด	ไม่มีตลาดภายในหมู่บ้าน ฤดูแล้งต้องไปตลาดอำเภอป่าโมกข์ ฤดูฝนไปตลาดอำเภอบางปะหัน และ ตลาดหัวรอ อำเภอเมือง	ไม่มีตลาดของตนเอง แต่ อาศัยเรือค้าขายที่ขึ้นลง ตามแม่น้ำลพบุรี นอกจากนี้ก็ ใช้ตลาดในตัวจังหวัดได้โดย สะดวก	มีตลาดสดภายในหมู่บ้านของตนเอง และ มีตลาดวัดโคกในอำเภอนครหลวง รวมทั้ง ตลาดใหญ่ที่อำเภอภาชี
๗. กลุ่มสมาคมต่าง ๆ	มีอยู่เพียง ๑ สมาคม คือ สมาคมชลประทานราษฎร	มี ๓ กลุ่มสมาคม คือ ๑. กลุ่มชาวนา ๒. สหกรณ์บำรุงที่ดิน ๓. สหกรณ์หาทุน	มี ๓ กลุ่มสมาคมและหนึ่งธนาคาร คือ ๑. กลุ่มชาวนา ๒. สหกรณ์บำรุงที่ดิน ๓. สหกรณ์ชายข้าวและพืชผล ๔. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์

ครัวเรือนจากจำนวนครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด ๒๔๔ ครัวเรือน ซึ่งพอจะแยกพิจารณาลักษณะ โดยทั่วไปของ ข้อมูลตัวอย่างดังต่อไปนี้

อายุ ในเรื่องเกี่ยวกับระดับอายุของหัวหน้าครัวเรือนทั้ง ๓ หมู่บ้าน

ตารางที่ ๑ อัตราส่วนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามหมู่บ้านและระดับอายุ

ระดับอายุ (ปี)	ทับน้ำ	ชยาย	บ้านสูง	รวม
๒๐ - ๒๙	๒.๒(๑)	๕.๑(๓)	๔.๘(๓)	๔.๒(๙)
๓๐ - ๓๙	๒๔.๘(๑๑)	๒๓.๗(๑๔)	๒๒.๖(๑๔)	๒๓.๕(๓๙)
๔๐ - ๔๙	๒๖.๗(๑๒)	๑๘.๗(๑๑)	๒๗.๔(๑๗)	๒๔.๑(๔๐)
๕๐ - ๕๙	๓๕.๖(๑๖)	๒๗.๑(๑๖)	๒๔.๒(๑๕)	๒๘.๓(๔๗)
๖๐ ปีขึ้นไป	๑๑.๑(๕)	๒๕.๘(๑๕)	๒๑.๐(๑๓)	๑๘.๙(๓๓)
รวม	๑๐๐.๐(๔๕)	๑๐๐.๐(๕๙)	๑๐๐.๐(๖๒)	๑๐๐.๐(๑๖๖)

พบว่า ในหมู่บ้านทับน้ำ และบ้านชยายมีหัวหน้าครัวเรือนที่อยู่ในกลุ่มอายุระหว่าง ๕๐ - ๕๙ ปี มากกว่ากลุ่มอายุอื่น ๆ คือ ในทับน้ำเป็นร้อยละ ๓๕.๖ บ้านชยายร้อยละ ๒๗.๑ รองลงไปเป็นกลุ่มอายุระหว่าง ๔๐ - ๔๙ ในทับน้ำเป็นร้อยละ ๒๖.๗ แต่สำหรับบ้านชยาย กลุ่มอายุวัยชราตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไปมีมากเป็นอันดับสองคิดเป็นร้อยละ ๒๕.๘ ส่วนบ้านสูง กลุ่มอายุระหว่าง ๔๐ - ๔๙ มีมากที่สุดเป็นร้อยละ ๒๗.๔ รองลงไปคือกลุ่มอายุ ๕๐ - ๕๙ มีร้อยละ ๒๔.๒ เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มอายุในวัยหนุ่ม ๒๐ - ๒๙ ปี มีจำนวนน้อยมาก ในทุก ๆ หมู่บ้าน คือ ทับน้ำมีเพียงร้อยละ ๒.๒ บ้านชยายร้อยละ ๕.๑ และบ้านสูงร้อยละ ๔.๘ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับกลุ่มอายุวัยชราตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไปพบว่าทั้ง ๓ หมู่บ้านมีมากกว่ากลุ่มวัยหนุ่ม คือ ทับน้ำร้อยละ ๑๑.๑ ชยายมีมากที่สุดร้อยละ ๒๕.๘ และบ้านสูงร้อยละ ๒๑.๐ แนวโน้มส่วนใหญ่ของหัวหน้าครัวเรือนชานาทั้ง ๓ หมู่บ้านจะอยู่ในอายุราววัยกลางคน

ตั้งแต่ ๔๐ ปีขึ้นไปถึง ๔๕ ปี และวัยกลางคนค่อนข้างสูงอายุคือช่วงระหว่าง ๕๐ - ๕๕ ปี มากกว่าพวกคนหนุ่ม (ตารางที่ ๑) ซึ่งลักษณะอายุดังกล่าวได้รับการยืนยันจากตัวเลขในการสำรวจเรื่องภาวะหนี้สินของชาวนาและการค้าข้าวในภาคกลางของประเทศไทยว่า ชาวนาส่วนมาก ประมาณ ๖๕ เปอร์เซ็นต์ เป็นคนที่มีอายุตั้งแต่ ๔๑ ปีขึ้นไป^{๓๖}

สถานการณ์ศึกษา โดยทั่วไปการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนทั้ง ๓ หมู่บ้านพบว่า กว่าครึ่งของหัวหน้าครัวเรือนดังกล่าวมีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ - ประถมปีที่ ๔ มากที่สุด ในตารางที่ ๒ จะเห็นได้ว่าบ้านทับน้ำมีผู้จบการศึกษาระดับ ป.๑ - ป.๔ ร้อยละ ๖๔.๔ บ้านขยายร้อยละ ๕๔.๖ และบ้านซุงร้อยละ ๕๑.๖ ผู้ที่จบชั้นสูงกว่าระดับ ป.๔ คือ ป.๕ - ป.๗ มีจำนวนน้อยมาก ในทับน้ำมีเพียงร้อยละ ๔.๔ ขยายร้อยละ ๘.๕ และบ้านซุงร้อยละ ๔.๘ ส่วนชั้นสูงกว่าระดับ ป.๗ คือ ม.ศ.๑ - ม.ศ.๕ และอาชีวศึกษา มีอยู่ในบ้านขยายและบ้านซุงหมู่บ้านละ ๑ รายเท่านั้น ส่วนจำนวนหัวหน้าครัวเรือนที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ใน ๓ หมู่บ้าน พบว่ามีจำนวนใกล้เคียงกันคือ ทับน้ำมีร้อยละ ๑๑.๑ ขยายร้อยละ ๑๑.๘ และบ้านซุงร้อยละ ๑๑.๓ สำหรับหัวหน้าครัวเรือนที่อ่านออกเขียนได้แต่ไม่ได้รับใบประกาศนียบัตร พบว่าบ้านซุงมีแนวโน้มสูงกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ คือร้อยละ ๒๕.๘ ขณะที่บ้านขยายมีร้อยละ ๒๐.๓ และทับน้ำร้อยละ ๑๓.๓

^{๓๖}ดูทิศ นาคสวัสดิ์, ภาวะหนี้สินของชาวนาและการค้าข้าวในภาคกลาง ประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๐๐ - ๒๕๐๑, (พระนคร:กองเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงเกษตร ๒๕๐๑), หน้า ๒๑.

ตารางที่ ๒ อัตราส่วนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามหมู่บ้านและระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	หมู่บ้าน	ขยาย	บ้านซุง	รวม
อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้	๑๑.๑ (๕)	๑๑.๘ (๓)	๑๑.๓ (๓)	๑๑.๕ (๑๕)
อ่านออกเขียนได้ไม่มีประกาศนียบัตร	๑๓.๓ (๖)	๒๐.๓ (๑๒)	๒๕.๘ (๑๖)	๒๐.๕ (๓๔)
จบ ป.๑ - ป.๔	๖๔.๔ (๒๘)	๕๔.๒ (๓๒)	๕๑.๖ (๓๒)	๕๖.๐ (๘๓)
จบมัธยมศึกษา	๖.๖ (๓)	๓.๔ (๒)	๔.๘ (๓)	๔.๘ (๘)
จบ ป.๕ - ป.๗	๔.๔ (๒)	๘.๕ (๕)	๔.๘ (๓)	๖.๐ (๑๐)
จบ ม.ศ.๑ - ม.ศ. ๕	-	-	๑.๖ (๑)	.๖ (๑)
จบอาชีวศึกษา	-	๑.๗ (๑)	-	.๖ (๑)
รวม	๑๐๐.๐ (๔๕)	๑๐๐.๐ (๕๕)	๑๐๐.๐ (๖๒)	๑๐๐.๐ (๑๖๖)

อาชีพหลัก ในการพิจารณาเกี่ยวกับอาชีพหลักของหัวหน้าครัวเรือนตัวอย่างปรากฏว่า หัวหน้าครัวเรือนเกือบทั้งหมดใน ๓ หมู่บ้านทำนาเป็นอาชีพหลักมากที่สุด บ้านห้วยน้ำท่าทำนาเป็นอาชีพหลักร้อยละ ๘๔.๔ บ้านขยายมีแนวโน้มนำนาเป็นอาชีพหลักต่ำกว่าหมู่บ้านอื่นคือมีเพียงร้อยละ ๖๔.๔ ขณะที่บ้านซุงมีร้อยละ ๘๘.๗

เมื่อพิจารณาเรื่องอาชีพหลักแยกตามหมู่บ้านจะพบว่าบ้านห้วยน้ำท่าประกอบอาชีพค้าขายและรับจ้างชั่วคราวเป็นอันดับรองลงมาจากการทำงานร้อยละ ๖.๗ เท่า ๆ กัน มีผู้ประกอบอาชีพหลักรับราชการเพียงคนเดียว บ้านขยายประกอบอาชีพหลักทำอุตสาหกรรมในครัวเรือนหรือทำอิฐร้อยละ ๒๖.๐ เป็นอันดับรองลงมาจากการทำงานและเป็นลักษณะอาชีพเฉพาะของบ้านขยายแห่งเดียวเท่านั้น นอกนั้นเป็นอาชีพรับราชการร้อยละ ๕.๑ และอาชีพอื่น ๆ เช่น แม่น้ำ หรือหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่มีอาชีพหลักร้อยละ ๖.๘ สำหรับบ้านซุงอาชีพหลักซึ่งรองลงมาจากการทำงานคืออาชีพรับราชการ และอาชีพอื่น ๆ ร้อยละ ๔.๘ เท่า ๆ กัน

ลักษณะที่คล้ายคลึงกันในการประกอบอาชีพของหัวหน้าครัวเรือนทั้ง ๓ หมู่บ้าน คือ การทำนาเป็นอาชีพหลักมากที่สุด มีเพียงบ้านขยายที่มีแนวโน้มทำนาค่ากว่าหมู่บ้านอื่น ๆ แต่ก็ยังเป็นอาชีพหลักที่ทำกันมากที่สุดในหมู่บ้าน และมีลักษณะเฉพาะที่หมู่บ้านอื่น ๆ ไม่มีคือการทำอุตสาหกรรมในครัวเรือน

ตารางที่ ๓ อัตราส่วนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามหมู่บ้านและการประกอบอาชีพหลัก

ประเภทของอาชีพหลัก	ทับน้ำ	ขยาย	บ้านซุง	รวม
ทำนา	๘๕.๔(๓๘)	๖๕.๔(๓๘)	๘๘.๗(๕๕)	๗๘.๕(๑๓๑)
รับราชการ	๒.๒(๑)	๕.๑(๓)	๔.๘(๓)	๔.๒(๗)
ทำอุตสาหกรรมใน				
ครัวเรือน	-	๒๒.๐(๑๓)	-	๗.๕(๑๓)
ค้าขาย	๒.๗(๓)	๑.๗(๑)	๑.๖(๑)	๓.๐(๕)
รับจ้างชั่วคราว	๒.๗(๓)	-	-	๑.๘(๓)
อื่น ๆ	-	๒.๘(๑)	๔.๘(๓)	๔.๒(๗)
รวม	๑๐๐.๐(๔๕)	๑๐๐.๐(๕๕)	๑๐๐.๐(๖๒)	๑๐๐.๐(๑๖๖)

สถานภาพสมรส สถานภาพทางการสมรสของหัวหน้าครัวเรือนตัวอย่างตามตารางที่ ๔ ปรากฏว่าลักษณะสถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือนทั้ง ๓ หมู่บ้านคล้ายคลึงกันมาก คือ หัวหน้าครัวเรือนที่แต่งงานแล้วอยู่ด้วยกันมีจำนวนสูงสุดร้อยละ ๘๒.๕ อันดับรองลงมาคือผู้ที่ เป็นหม้ายร้อยละ ๑๑.๕ พวกเขาคนโสดมีน้อยมากเพียงร้อยละ ๑.๘ เท่านั้น

เมื่อพิจารณาแยกตามหมู่บ้านจะพบว่าทั้ง ๓ หมู่บ้านมีหัวหน้าครัวเรือนที่สมรสแล้วอยู่กับคู่สมรสมากที่สุด คือ ทับน้ำร้อยละ ๘๖.๗ ขยายร้อยละ ๗๗.๕ บ้านซุงร้อยละ ๘๓.๕ รองลงมาคือพวกเขาเป็นหม้ายมีมากเป็นอันดับสองในทุก ๆ หมู่บ้าน คือ ทับน้ำร้อยละ ๖.๗ ขยายมากที่สุด

ร้อยละ ๑๖.๕ และบ้านสูงร้อยละ ๕.๓ พวกคนโสดมีน้อยมากในทุกหมู่บ้าน คือหมู่บ้านมีเพียงร้อยละ ๒.๒ ชายยร้อยละ ๑.๓ และบ้านสูงร้อยละ ๑.๖ ซึ่งทั้ง ๓ หมู่บ้านมีคนโสดเพียงหมู่บ้านละรายเดียวเท่านั้น

ตารางที่ ๕ อัตราส่วนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนตัวอย่างจำแนกตามหมู่บ้านและสถานภาพการสมรส

สถานภาพการสมรส	ทับน้ำ	ขยาย	บ้านสูง	รวม
โสด	๒.๒(๑)	๑.๓(๑)	๑.๖(๑)	๑.๘(๓)
แต่งงานอยู่ด้วยกัน	๘๖.๗(๓๘)	๗๗.๘(๘๖)	๘๓.๘(๕๒)	๘๒.๕(๑๓๗)
แต่งงานไม่ได้อยู่ด้วยกัน	๒.๒(๑)	๑.๓(๑)	๓.๒(๒)	๒.๔(๔)
แยกกันหรือหย่าร้าง	๒.๒(๑)	๑.๓(๑)	-	๑.๒(๒)
หม้าย	๖.๗(๓)	๑๖.๘(๑๐)	๘.๗(๖)	๑๑.๕(๑๙)
ไม่ตอบ (ไม่ชัดเจน)	-	-	๑.๖(๑)	.๖(๑)
รวม	๑๐๐.๐(๔๕)	๑๐๐.๐(๕๘)	๑๐๐.๐(๖๒)	๑๐๐.๐(๑๖๖)

ลักษณะครอบครัว จากตารางที่ ๕ ลักษณะรูปแบบครอบครัวของทั้ง ๓ หมู่บ้านพบว่ามากกว่าครึ่งหรือร้อยละ ๖๒.๗ เป็นครอบครัวแบบครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) ซึ่งมีแต่พ่อแม่ลูกเท่านั้น มากกว่าครอบครัวแบบขยาย (Extended Family) ที่ประกอบไปด้วยครอบครัวที่มีเครือญาติอื่น ๆ อยู่ด้วยกัน อันเป็นผลการกระทำมาหากินมากกว่าครอบครัวเดี่ยว

เมื่อพิจารณาแยกตามหมู่บ้านปรากฏว่า ทับน้ำมีจำนวนครอบครัวเดี่ยวแตกต่างจากครอบครัวขยายบ้างเล็กน้อย คือครอบครัวเดี่ยวมีร้อยละ ๕๕.๕ และครอบครัวขยายร้อยละ ๔๔.๕ ขณะที่บ้านขยายมีครอบครัวเดี่ยวร้อยละ ๖๔.๔ และครอบครัวขยายร้อยละ ๓๕.๖ ส่วนบ้านสูงมีครอบครัวเดี่ยวร้อยละ ๖๖.๒ และครอบครัวขยายร้อยละ ๓๓.๘ ใกล้เคียงกับ

หมู่บ้านขยาย ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เขตเมืองหรือมีการคมนาคมสะดวก เช่น บ้านขยายและบ้านซุงมีแนวโน้มที่จะมีลักษณะครอบครัวแบบครอบครัวเดี่ยวมากกว่าครอบครัวแบบขยาย

ตารางที่ ๕ อัตราส่วนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามหมู่บ้านและลักษณะครอบครัว

ลักษณะครอบครัว	บ้านน้ำ	ขยาย	บ้านซุง	รวม
ครอบครัวเดี่ยว	๕๕.๕(๒๕)	๖๔.๘(๓๘)	๖๖.๒(๕๑)	๖๒.๓(๑๐๘)
ครอบครัวขยาย	๔๔.๕(๒๐)	๓๕.๖(๒๑)	๓๓.๘(๒๑)	๓๗.๓(๖๒)
รวม	๑๐๐.๐(๔๕)	๑๐๐.๐(๕๕)	๑๐๐.๐(๖๒)	๑๐๐.๐(๑๖๖)

ขนาดของสมาชิกในครัวเรือน เกี่ยวกับขนาดของสมาชิกในครัวเรือนของทั้ง ๓ หมู่บ้าน จากตารางที่ ๔ จะพบว่าขนาดสมาชิกในครัวเรือนโดยเฉลี่ยทั้ง ๓ หมู่บ้านมี ๕.๗ คน ซึ่งเมื่อพิจารณาแยกตามหมู่บ้านแล้วเห็นได้ว่ามีขนาดใกล้เคียงกันมาก คือ บ้านบ้านน้ำขนาดสมาชิกครัวเรือนโดยเฉลี่ยมี ๕.๘ คน บ้านขยาย ๕.๖ คน และบ้านซุง ๕.๘ คน

ในการพิจารณาจำนวนสมาชิกแยกตามหมู่บ้านปรากฏว่าบ้านบ้านน้ำมีขนาดสมาชิกภายในครัวเรือนจำนวน ๖ คน มากที่สุดเป็นร้อยละ ๖๔.๘ บ้านขยายมีจำนวน ๕ คน มากที่สุดร้อยละ ๑๘.๖ ส่วนบ้านซุงจำนวน ๔ คน มากที่สุดร้อยละ ๒๐.๕ ครัวเรือนที่มีขนาดสมาชิกเพียง ๒ คน ในแต่ละหมู่บ้านมีน้อยมาก ในบ้านน้ำมีเพียง ๑ ราย ร้อยละ ๒.๒ บ้านขยายร้อยละ ๖.๘ และบ้านซุงร้อยละ ๓.๒ ขณะที่ขนาดครัวเรือนขนาดใหญ่ที่มีสมาชิกตั้งแต่ ๑๐ คนขึ้นไปมีแนวโน้มสูงกว่าคือ บ้านน้ำร้อยละ ๘.๕ บ้านซุงร้อยละ ๘.๕ ยกเว้นบ้านขยายแห่งเดียวที่มีครัวเรือนสมาชิกตั้งแต่ ๑๐ คนขึ้นไปร้อยละ ๓.๘ น้อยกว่าครัวเรือนสมาชิกขนาด ๒ คน ซึ่งมีร้อยละ ๖.๘

ตารางที่ ๒ อัตราส่วนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามหมู่บ้านและขนาดของสมาชิก
ภายในครัวเรือน

ขนาดสมาชิกภายในครัวเรือน	หัวหน้า	ขยาย	บ้านซุง	รวม
๒ คน	๒.๒(๑)	๖.๘(๘)	๓.๒(๒)	๘.๒(๗)
๓ คน	๑๗.๘(๘)	๑๖.๘(๑๐)	๘.๗(๖)	๑๘.๘(๒๔)
๔ คน	๑๑.๑(๕)	๑๕.๓(๙)	๑๘.๕(๙)	๑๓.๘(๒๓)
๕ คน	๑๕.๖(๗)	๑๘.๖(๑๑)	๑๖.๗(๑๐)	๑๖.๘(๒๘)
๖ คน	๒๘.๘(๑๑)	๑๓.๖(๘)	๑๘.๘(๑๒)	๑๘.๗(๓๑)
๗ คน	๖.๗(๓)	๑๓.๖(๘)	๘.๗(๖)	๑๐.๒(๑๗)
๘ คน	๘.๘(๘)	๖.๘(๘)	๒๐.๘(๑๓)	๑๒.๗(๒๑)
๙ คน	๘.๘(๒)	๕.๐(๓)	๑.๖(๑)	๓๖.๑(๖)
๑๐ คนขึ้นไป	๘.๘(๘)	๓.๘(๒)	๘.๘(๓)	๓.๖(๘)
รวมเฉลี่ย X	๑๐๐.๐(๘๕) ๕.๘	๑๐๐.๐(๕๘) ๕.๒	๑๐๐.๐(๖๒) ๕.๘	๑๐๐.๐(๑๖๖) ๕.๗

ขนาดที่ดินถือครองเพื่อการเกษตร สำหรับเรื่องขนาดที่ดินถือครองเพื่อทำการเกษตรของทั้ง ๓ หมู่บ้าน เมื่อพิจารณาจากตารางที่ ๗ พบว่าขนาดเนื้อที่ซึ่งชาวบ้านถือครองกันโดยส่วนใหญ่จะอยู่ระหว่าง ๑๖ - ๓๐ ไร่มากที่สุดหรือร้อยละ ๓๗.๘ ซึ่งปรากฏเหมือนกันในบ้านขยายและบ้านซุง ก็บ้านขยายถือครองขนาดเนื้อที่ดังกล่าวมากที่สุดร้อยละ ๔๒.๘ และบ้านซุงร้อยละ ๔๕.๒ ส่วนที่บ้น้านั้นชาวบ้านถือครองที่ดินขนาด ๑ - ๑๕ ไร่มากที่สุดร้อยละ ๒๘.๘ ขนาดเนื้อที่ถือครองรองลงมาคือขนาด ๑๖ - ๓๐ ไร่ ร้อยละ ๒๒.๒ ขณะที่บ้านขยายถือครองเนื้อที่ขนาด ๑ - ๑๕ ไร่ รองลงมาร้อยละ ๓๐.๕ ส่วนบ้านซุงถือครองเนื้อที่ขนาด ๓๑ - ๔๕ ไร่ เป็นอันดับรองลงมาร้อยละ ๒๗.๘

ตารางที่ ๗ อัตราส่วนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามหมู่บ้าน และขนาดที่ดิน
ถือครองเพื่อการเกษตร

ขนาดที่ดิน(ไร่)	หมู่บ้าน	ขยาย	บ้านซุง	รวม
๑ - ๑๕	๒๘.๘(๑๓)	๓๐.๕(๑๘)	๒๐.๕(๑๓)	๒๖.๕(๔๔)
๑๖ - ๓๐	๒๒.๒(๑๐)	๔๒.๔(๒๕)	๔๕.๒(๒๘)	๓๗.๕(๖๓)
๓๑ - ๔๕	๑๕.๖(๗)	๒๒.๐(๑๓)	๒๗.๔(๑๗)	๒๒.๓(๓๗)
๔๖ - ๖๐	๑๗.๘(๘)	๓.๔(๒)	๖.๕(๔)	๘.๕(๑๔)
๖๐ ไร่ขึ้นไป	๑๕.๖(๗)	๑.๗(๑)	-	๔.๘(๘)
รวม เฉลี่ย	๑๐๐.๐(๔๕) ๓๔.๓	๑๐๐.๐(๕๕) ๒๔.๐	๑๐๐.๐(๖๒) ๒๕.๕	๑๐๐.๐(๑๖๖) ๒๘.๑

ในการพิจารณาเปรียบเทียบหมู่บ้านทั้ง ๓ แห่ง จะพบว่ามีที่ดินถือครองโดยเฉลี่ย ๒๘.๑ ไร่ ซึ่งใกล้เคียงกับตัวเลขเนื่องจากการถือครองที่ดินต่อครัวเรือนโดยเฉลี่ยที่สำนักงานสถิติแห่งชาติ สํารวจไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ ว่า ภาคกลางถือครองครัวเรือนละ ๒๖.๑ ไร่ ภาคเหนือ ๑๖.๑ ไร่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๒๑.๖ ไร่ และภาคใต้ ๒๒.๕ ไร่^{๓๗} ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับบ้านขยายและบ้านซุงจะพบว่ามีที่ดินถือครองโดยเฉลี่ยใกล้เคียงกัน คือ บ้านขยายถือครองที่ดินโดยเฉลี่ยครัวเรือนละ ๒๘.๐ ไร่ และบ้านซุงถือครองโดยเฉลี่ย ๒๕.๕ ไร่ กาลสำคัญ มีเพียงหมู่บ้านที่จำนวนเนื้อที่ถือครองโดยเฉลี่ยสูงกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ คือครัวเรือนละ ๓๔.๓ ไร่

กรรมสิทธิ์ในที่ดิน ในด้านเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินตามตารางที่ ๘ พบว่าหัวหน้าครัวเรือนบ้านซุงเป็นเจ้าของที่ดินเองสูงที่สุดร้อยละ ๔๖.๒ บ้านขยายเป็นเจ้าของที่ดินเองร้อยละ ๒๒.๐ บ้านซุงร้อยละ ๑๖.๑ ส่วนการเป็นเจ้าของที่ดินเองบางส่วนและเช่าทำบางส่วนปรากฏว่าในบ้านซุงมากที่สุดร้อยละ ๔๓.๕ ส่วนในบ้านขยายเป็นร้อยละ ๓๗.๓

^{๓๗}สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สถิติรายปีประเทศไทย บรรพ ๒๔ พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๑๒ (พระนคร: สำนักนายกรัฐมนตรี ๒๕๑๓) หน้า ๑๗๑ - ๑๗๘.

และที่บ้น้ำร้อยละ ๓๗.๘ โกล่เคียงกัน สำหรับหัวหน้ากรว้เรือนที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง
 เลยต้องเช่าทำอย่างเดียวกันมากที่สุดในบ้านขยายเป็นร้อยละ ๔๐.๗ ซึ่งใกล้เคียงกับบ้านซุง
 คือร้อยละ ๔๐.๔ ฝึกกันแต่ว่าบ้านขยายเป็นการเช่าแบ่งพืชผลทั้งหมด ส่วนบ้านซุงโดยมาก
 เช่าแบบจ่ายพืชผลเป็นค่าเช่ามากที่สุดกรร้อยละ ๓๒.๔ นอกนั้นเป็นการเช่าจ่ายเงินสดบ้าง
 เช่าแบ่งพืชผลและอื่น ๆ บ้าง สำหรับบ้านที่บ้น้ำมีเพียงร้อยละ ๒๐.๐ ที่เช่าเขาทำเพียง
 อย่างเดียว และส่วนมากจะเป็นการเช่าแบ่งพืชผลเหมือนกับบ้านขยาย

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าหมู่บ้านที่บ้น้ำห่างไกลเขตเมือง การคมนาคมไม่สะดวก ที่ดิน
 ไม่มีราคาน่าสนใจ ชาวบ้านจึงยังเป็นเจ้าของที่ดินของตนเองมากกว่าหมู่บ้านขยาย ซึ่งแม้ว่า
 จะมีลักษณะพื้นที่คล้ายคลึงกับที่บ้น้ำ แต่บ้านขยายอยู่ใกล้เขตเมือง ทางคมนาคมก็สะดวกมาก
 กว่าจึงมีผู้เป็นเจ้าของที่ดินเองน้อยกว่าที่บ้น้ำ คือร้อยละ ๒๒.๐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่บ้น้ำ
 กับหมู่บ้านซุงก็ฝึกกันในแง่ที่หมู่บ้านซุงมีพื้นที่เหมาะกับการทำนาคำ อยู่ใกล้กับเขตอำเภอ ทาง
 การคมนาคมดีกว่า ที่ดินมีราคาแพง ชาวบ้านซุงเป็นเจ้าของที่ดินของตนเองเพียงร้อยละ ๑๒.๑
 น้อยกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ ทั้งหมด (ตารางที่ ๔)

ตารางที่ ๘ อัตราส่วนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามหมู่บ้านและกรรมสิทธิ์
ในที่ดินถือครองเพื่อการเกษตร

กรรมสิทธิ์ในที่ดิน	หัวหน้า	ขยาย	บ้านจุง	รวม
เป็นเจ้าของเองทั้งหมด	๔๒.๒(๑๕)	๒๒.๐(๑๓)	๑๖.๑(๑๐)	๒๕.๓(๔๒)
เป็นเจ้าของบางส่วนและเช่า- บางส่วน	๓๓.๘(๑๓)	๓๓.๓(๒๒)	๔๓.๕(๒๗)	๓๕.๗(๒๖)
เช่าอย่างเคี่ยว	๒๐.๐(๘)	๔๐.๗(๒๔)	๔๐.๘(๒๕)	๓๕.๐(๕๘)
แบ่งเป็นเช่าแบ่งพืชผล	๑๕.๕(๗)	๔๐.๗(๒๔)	๑.๖(๑)	๑๕.๓(๓๒)
เช่าจ่ายเงินสด	-	-	๔.๘(๓)	๑.๘(๓)
เช่าจ่ายพืชผล	๒.๒(๑)	-	๓๒.๘(๒๐)	๑๒.๗(๒๑)
เช่าจ่ายอย่างอื่น ๆ	๒.๒(๑)	-	๑.๖(๑)	๑.๒(๒)
รวม	๑๐๐.๐(๔๕)	๑๐๐.๐(๕๕)	๑๐๐.๐(๖๒)	๑๐๐.๐(๑๖๖)

ลักษณะปัญหาในการทำนา ในการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาในการทำนา พบว่าหัวหน้า

ตารางที่ ๕ อัตราส่วนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามหมู่บ้าน และปัญหา
ในการทำนา

ปัญหาในการทำนา	ทับน้ำ	ขยาย	บ้านซุง	รวม
ขาดน้ำ	๒๐.๐(๘)	๓๘.๐(๒๓)	๒๑.๐(๑๓)	๒๗.๑(๔๕)
ขาดความรู้	๒.๒(๑)	-	๑.๖(๑)	๑.๒(๒)
ขาดเงินทุน	-	๑.๗(๑)	๑๔.๕(๘)	๖.๐(๑๐)
ขาดแรงงาน	๔.๕(๒)	-	๓.๒(๒)	๒.๔(๔)
ขาดตลาด	๒.๒(๑)	-	-	.๖(๑)
เกียจคร้าน	๒.๒(๑)	-	-	.๖(๑)
เหตุผลหลาย- อย่างข้างต้น	๒๔.๕(๑๑)	๘.๕(๕)	๑๒.๘(๘)	๑๔.๕(๒๔)
เหตุผลอื่น ๆ	๓๓.๓(๑๕)	๒๓.๗(๑๔)	๘.๗(๖)	๒๑.๑(๓๕)
ทำนาไม่มีปัญหา ไม่ตอบ	๘.๘(๔)	๒๒.๐(๑๓)	๓๕.๕(๒๒)	๒๓.๕(๓๘)
	๒.๒(๑)	๕.๑(๓)	๑.๖(๑)	๓.๐(๕)
รวม	๑๐๐.๐(๔๕)	๑๐๐.๐(๕๘)	๑๐๐.๐(๖๒)	๑๐๐.๐(๑๖๖)

ครัวเรือนส่วนมากของหมู่บ้านทั้ง ๓ แห่ง ประสบปัญหาขาดแคลนน้ำมากที่สุดโดยเฉพาะใน
บ้านขยาย ร้อยละ ๓๕.๐ ทัพน้ำ ร้อยละ ๒๐.๐ และบ้านซุง ร้อยละ ๒๑.๐ นอกนั้น
เป็นปัญหาที่เกิดจากสาเหตุต่าง ๆ หลายสาเหตุรวม ๆ กันซึ่งปรากฏมีมากที่สุดในทัพน้ำคือ
ร้อยละ ๓๓.๓ รองลงมาคือบ้านขยายร้อยละ ๒๓.๓ ส่วนบ้านซุงมีปัญหาที่นับว่าสำคัญ
รองลงมาจากขาดแคลนน้ำคือ ปัญหาขาดแคลนเงินทุนซึ่งมีอยู่ร้อยละ ๑๔.๕ ขณะที่หมู่บ้าน
อื่นมีปัญหาก็กล่าวน้อยมาก

หัวหน้าครัวเรือนที่ทำนาโดยไม่มีปัญหาอะไรในบ้านซุงมีมากกว่าหมู่บ้านอื่นคิดเป็น
ร้อยละ ๓๕.๕ รองลงมาคือบ้านขยาย ร้อยละ ๒๒.๐ ขณะที่ทัพน้ำมีเพียงร้อยละ ๘.๕
นับว่าน้อยที่สุด แต่อย่างไรก็ดีเมื่อเปรียบเทียบกับชาวนาที่มีปัญหาในการทำนาแล้ว จะพบว่า
ทั้ง ๓ หมู่บ้านล้วนแต่มีปัญหาในการทำนามากกว่าผู้ที่ไม่มีปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่บ้าน
ทัพน้ำแทบจะมีไม่กี่ครัวเรือนที่ทำนาได้โดยไม่มีปัญหา

จากการพิจารณาศึกษาถึงลักษณะข้อมูลโดยทั่วไปของหัวหน้าครัวเรือนตัวอย่างทั้ง
๓ หมู่บ้านในเรื่องต่าง ๆ จะเห็นได้ว่ามีทั้งลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน ซึ่งจะได้นำมา
วิเคราะห์เหตุผลต่อการรับของใหม่กันต่าง ๆ ในบทต่อไป